

22 Μαΐου 2013
Αριθμ. Πρωτ.: 149963/20277/2013
Πληροφορίες: Ευτ. Φυτράκης

Κύριο **Νικόλαο Κανελλόπουλο**

Γενικό Γραμματέα Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
Μεσογείων - 96, 115 27 Αθήνα

Θέμα: Ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης και αποφόρτιση των φυλακών

Αξιότιμε κύριε Γενικό Γραμματέα,

Ο Συνήγορος του Πολίτη γίνεται συχνά δέκτης αναφορών κρατουμένων, τόσο στις φυλακές όσο και στα αστυνομικά κρατητήρια, σχετικά με παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους. Για τη διερεύνησή τους επικοινωνεί με τις αρμόδιες υπηρεσίες αλλά επισκέπτεται και τους χώρους κράτησης, συνομιλώντας με τους κρατουμένους αλλά και τα στελέχη της Διοίκησης (αστυνομικούς και σωφρονιστικούς υπαλλήλους). Τα συμπεράσματα και οι προτάσεις, έχουν πολλές φορές υποβληθεί στο Υπουργείο σας, με γνώμονα πάντα την βελτίωση της σωφρονιστικής διοίκησης και πραγματικότητας. Σημειώνουμε ενδεικτικά ότι κατά την τελευταία τριετία, κλιμάκια της Ανεξάρτητης Αρχής πραγματοποίησαν επισκέψεις- αυτοψίες σε δεκατρία σωφρονιστικά καταστήματα κράτησης. Επίσης, δέχθηκε επισκέψεις και αντάλλαξε απόψεις με τους εκπροσώπους διεθνών οργανισμών που επισκέφθηκαν τη χώρα με σκοπό την επισκόπηση της κατάστασης στο σωφρονιστικό σύστημα και γενικότερα στους κάθε είδους χώρους κράτησης, λαμβάνοντας στη συνέχεια σοβαρά υπόψη τις διαπιστώσεις και προτάσεις τους, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού και των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας στο πεδίο του ανθρωπιστικού δικαίου, έτσι ώστε ο Συνήγορος του Πολίτη να ανταποκριθεί στη βασική του αποστολή της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως Ανεξάρτητη, συνταγματικά αναγνωρισμένη, Αρχή.

Η εικόνα του σωφρονιστικού συστήματος στη χώρα χαρακτηρίζεται, ιδίως κατά την τελευταία πενταετία, από τη συνεχή αύξηση του αριθμού των κρατουμένων (καταδίκων και υποδίκων). Αυτό μάλιστα συμβαίνει παρά τις, κατά καιρούς, νομοθετικές πρωτοβουλίες για την ελάφρυνση του σωφρονιστικού συστήματος από τον υπερπληθυσμό και

τον υπερσυνωστισμό. Επιπλέον, ούτε η λειτουργία νέων φυλακών, απέφερε την προσδοκώμενη αποσυμφόρηση των χώρων κράτησης· αντίθετα, επεκτάθηκε η εντελώς απαράδεκτη πρακτική της κράτησης ποινικών κρατουμένων σε αστυνομικά κρατητήρια. Ήδη πάνω από 800 τέτοιοι κρατούμενοι παραμένουν για μήνες σε αστυνομικά κρατητήρια. Δεν θα ήταν συνεπώς υπερβολή αλλά νηφάλια διαπίστωση ότι η χώρα για μία ακόμη φορά αντιμετωπίζει μία κατάσταση έκτακτης «σωφρονιστικής έκρηξης» με άδηλα αποτελέσματα για την κοινωνική ειρήνη και σταθερότητα, τη λειτουργικότητα του σωφρονιστικού συστήματος αλλά και τα βασικά δικαιώματα των ίδιων των κρατουμένων.

Η παραπάνω κατάσταση έχει πολλές φορές αποτελέσει αντικείμενο μιας ιδιαίτερα αυστηρής κριτικής τόσο διεθνών οργανισμών (ενδεικτικά, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων-C.P.T., Ειδικός Απεσταλμένος του ΟΗΕ-M. Nowak) και δικαστηρίων (καταδίκες από το Ευρωπ. Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) όσο και του Συνηγού του Πολίτη. Η εν πολλοίς δικαιολογημένη αυτή κριτική αναφέρεται τόσο στις κακές συνθήκες κράτησης όσο και εν γένει στον πληθωρισμό του ποινικού εγκλεισμού, τόσο εξαιτίας της ανορθολογικότητας του συστήματος ποινών, σε επίπεδο προβλέψεων αλλά και εφαρμογής, όσο και της ευρείας επιβολής προσωρινής κράτησης, που ιδίως το τελευταίο διάστημα εντείνεται. Ενδεικτικά αναφέρεται, ωστόσο, ότι οι επισημάνσεις της Αρχής (π.χ. πειθαρχικά κελιά στην Φυλακή Πάτρας, «διαχωρισμός» Αλβανών κρατουμένων στη φυλακή Αλικαρνασσού κ.ά.) δεν οδήγησαν σε αντίστοιχες βελτιώσεις ενώ και περιπτώσεις κρατουμένων με ιδιαίτερες ανθρωπιστικές διαστάσεις (μη αυτοεξυπηρετούμενοι, βαρέως ασθενείς, οροθετικοί) τελικά δεν αντιμετωπίστηκαν με τη δέουσα ειδική μέριμνα. Κατ' αποτέλεσμα, οι προσφυγές κρατουμένων στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου οδηγούν σε καταδίκες της χώρας, για απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, αλλά ταυτόχρονα επιβαρύνουν τα οικονομικά του κράτους με μεγάλα ποσά, συχνά εκατοντάδων χιλιάδων Ευρώ, αποζημιώσεων που επιδικάζονται συστηματικά. Ήδη στο δικαστήριο αυτό εκκρεμεί αριθμός προσφυγών κρατουμένων, με σοβαρότατες για το ηθικό κύρος και τα οικονομικά της χώρας συνέπειες, εφόσον, όπως είναι σφόδρα πιθανολογούμενο, ευδοκιμήσουν.

Η λήψη νομοθετικών σωφρονιστικών μέτρων δεν είναι παρά μια μόνο πτυχή της μέριμνας που οφείλει η πολιτεία στο πεδίο του ποινικού εγκλεισμού, δηλ. σ' ένα τομέα της δημόσιας διοίκησης. Σ' αυτή την κατεύθυνση, εξορθολογισμού των ποινών, προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και μείωσης του χρόνου εγκλεισμού με την υιοθέτηση εναλλακτικών μέτρων, μπορούν να ενταχθούν νομοθετικές παρεμβάσεις που είτε έχουν ήδη ληφθεί στο πρόσφατο παρελθόν (Ν. 4193/2013, Π.Ν.Π. της 4ης 12. 2012, Ν. 4043/2012, Ν. 3904/2010, Ν. 3811/2009) είτε βρίσκονται σε δημόσια συζήτηση ως προσχέδια νόμων (Σωφρ. Κώδικας, Ποιν. Κώδικας, Ηλεκτρονική επιτήρηση). Όμως, η αντιμετώπιση του σωφρονιστικού ζητήματος δεν μπορεί να είναι μόνο νομοθετική, χω-

ρίς, παράλληλα, την εξασφάλιση των αναγκαιούτων πόρων και του κατάλληλου προσωπικού. Η ποιότητα των υποδομών και η πληρότητα του ανθρώπινου δυναμικού θα πρέπει να εγγυώνται όρους ασφαλείας και σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά την κράτηση. Αυτό όμως, προς το παρόν, είναι άλλης τάξης σοβαρό ζήτημα.

Αποτελεί γενική παραδοχή ότι στην Ελλάδα εντοπίζεται ένα πλεόνασμα ποινικού δικαίου, το οποίο εκτός των δομικών ζητημάτων στην απονομή της δικαιοσύνης, καταλήγει σ' ένα σωφρονιστικό υπερπληθωρισμό. Ενώ όμως η χωρητικότητα των χώρων κράτησης είναι πεπερασμένη και ενδεχομένως συρρικνούμενη λόγω της παλαίωσης των υποδομών και της έλλειψης πόρων για την ορθή συντήρησή τους, η «παραγωγή» του σωφρονιστικού πληθυσμού, ως έργο της δικαιοσύνης, ούτε ελέγχεται, ούτε εποπτεύεται. Έτσι, η κατάχρηση του ποινικού οπλοστασίου τελικά γίνεται εμφανής στις φυλακές όπου συνωστίζονται οι κρατούμενοι. Κάθε τόσο προκύπτει η ανάγκη για το άνοιγμα βαλβίδων εκτόνωσης του συστήματος. Εν τέλει όμως, η πληθώρα των νομοθετικών μέτρων που μέχρι τώρα έχουν ληφθεί, χωρίς να αποδώσουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, πείθουν για την ανάγκη ριζοσπαστικών επιλογών. Μια τέτοια ριζοσπαστική επιλογή είναι ο καθορισμός ανώτατου αριθμού κρατουμένων (*numerus clausus*) στις ελληνικές φυλακές, με παράλληλη ύπαρξη λίστας αναμονής. Μια τέτοια λύση, η οποία υιοθετείται σε άλλες χώρες, συμβιβάζει την ανάγκη για εγκλεισμό, εκεί που αληθινά είναι αναγκαίος, με την πραγματικότητα του πεπερασμένου των χώρων κράτησης. Η μορφή, ο τρόπος λειτουργίας, οι εναλλακτικές, οι εξαιρέσεις και εν γένει οι προϋποθέσεις καθώς και η μετάβαση σ' ένα τέτοιο σύστημα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο δημόσιας συζήτησης, και η Αρχή μας επιφυλάσσεται να επανέλθει στο ζήτημα αυτό, αξιοποιώντας τα ευρήματα των δικών της δραστηριοτήτων αλλά και τη συναφή διεθνή εμπειρία.

Τα ανωτέρω άπτονται της αναγκαιότητας μίας μεσοπρόθεσμης συγκροτημένης ποινικο-σωφρονιστικής πολιτικής, η οποία φαίνεται να υπηρετείται προς τη σωστή κατεύθυνση και με τις πρόσφατες νομοθετικές πρωτοβουλίες, πράγμα που βέβαια θα δείξει ο χρόνος. Όμως την ίδια στιγμή η σκοτεινή σημερινή πραγματικότητα και η αδήριτη ανάγκη αποφόρτισης του σωφρονιστικού συστήματος, ενόψει της εξ αντικειμένου συστηματικής παραβίασης βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κρατουμένων, απαιτούν τη λήψη άμεσων μέτρων που επιβάλλει η ανθρωπιστική αντίληψη, η νομολογία των διεθνών δικαστηρίων και οι συστάσεις διεθνών οργάνων. Τούτα δε χωρίς να διακυβεύεται η αποτρεπτική σημασία του ποινικού μας συστήματος.

Ως εκ τούτου, μπορούν, έστω ως προσωρινά εναλλακτικά μέτρα στο πλαίσιο των προωθούμενων νομοθετικών πρωτοβουλιών, και προΐδεάζοντας μία ευέλικτη, ευφάνταστη και αποτελεσματική σωφρονιστική πολιτική χωρίς έκπτωση ως προς την υπο-

χρέωση προστασίας των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να υιοθετηθούν άμεσα ρυθμίσεις που κατατείνουν στην μείωση του χρόνου εγκλεισμού, ιδίως:

- όταν δεν συνιστά απόλυτη αναγκαιότητα,
- όταν πρόκειται για άτομα ιδιαίτερα επιβαρυνόμενα λόγω προβλημάτων υγείας αλλά -και κατά τεκμήριο- λόγω μεγάλης ηλικίας.

Με διαφορετικές λέξεις, η σημερινή κατάσταση απαιτεί χωρίς βλάβη για το δημόσιο συμφέρον, αντίθετα προς όφελος του κράτους δικαίου και του κύρους της χώρας: *Λιγότεροι κρατούμενοι, μικρότερος χρόνος εγκλεισμού, ειδική μέριμνα για εξαιρετικές περιπτώσεις*. Μπορεί, για παράδειγμα, να αξιοποιηθούν αζημίως τα κριτήρια που υιοθετούνται στο προσχέδιο νόμου για την ηλεκτρονική επιτήρηση, που εισάγει μία νέα ευπρόσδεκτη κατ' αρχήν σωφρονιστική αντίληψη, σε κάποιες κατηγορίες κρατουμένων και πριν την εφαρμογή του προβλεπόμενου συστήματος με την υλοποίηση της απαραίτητης υποδομής.

Ειδικότερα:

- Η επιβολή προσωρινής κράτησης, ειδικά για τα άτομα με αναπηρία άνω του 67%, θα πρέπει να οριστεί ως *ultimum refugium* με απολύτως εξατομικευμένη αιτιολογία.
 - ▶ *Τροποποίηση του άρ. 282 ΚΠΔ. με ρητή πρόβλεψη μεταξύ των τροποποιήσεων του ΣχΝ «Ηλεκτρονική επιτήρηση».*
- Η απόλυση υπό όρο μπορεί να χορηγείται χωρίς την προϋπόθεση της «πραγματικής» έκτισης του 1/3 της ποινής, αν ο κρατούμενος έχει υπερβεί το 69^ο ή 70^ο έτος (ίσως με εξαίρεση για ορισμένα κακούργηματα).
 - ▶ *Τροποποίηση του άρ. 105 § 6 ΠΚ.*
- Μπορεί να επεκταθεί η δυνατότητα της ειδικής, χωρίς τις προϋποθέσεις των άρ. 105-106 ΠΚ, απόλυσης υπό όρο, ώστε να χορηγείται σε όλους τους κρατούμενους με αναπηρία άνω του 67%, χωρίς ειδικό προσδιορισμό της ασθένειάς τους.
 - ▶ *Τροποποίηση άρ. 110Α § 1 ΠΚ.*
- Μπορεί να επεκταθεί η δυνατότητα κατ' οίκον έκτισης της ποινής φυλάκισης και στους κρατούμενους με ποινές κάθειρξης, ίσως με ανώτατο όριο, και πάλι με εξαίρεση για κάποια κακούργηματα.
 - ▶ *Τροποποίηση άρ. 56 ΠΚ.*

Σε κάθε περίπτωση, θα μπορούσε να προβλέπεται ότι εφόσον κατά τη διάρκεια της δοκιμασίας υλοποιηθεί η υποδομή της «ηλεκτρονικής επιτήρησης», αυτοί οι κρατούμενοι θα υποβληθούν, ενδεχομένως, στις σχετικές ρυθμίσεις

Αξιότιμε κ. Γραμματέα,

ο Συνήγορος του Πολίτη θεωρεί ότι η λήψη αυτών των μέτρων (και πιθανώς άλλων παρόμοιων στο πνεύμα και την στόχευση) μπορεί άμεσα, χωρίς οποιαδήποτε ζημία της αναγκαίας αποτρεπτικής λειτουργίας του ποινικο-σωφρονιστικού συστήματος, να συμβάλει:

- στην αποφόρτιση της υποβόσκουσας έντασης στο σωφρονιστικό σύστημα, που βαίνει αυξανόμενη,
- στην υποχρέωση ανθρωπιστικής μεταχείρισης ιδιαίτερα επιβαρυσμένων κρατουμένων (ηλικιακά, λόγω υγείας ή συνήθως και τα δύο άμεσα και έμμεσα) που επιβαρύνουν με τη σειρά τους υπέρμετρα τα καταστήματα κράτησης και το έργο των διοικήσεων τους,
- στη βελτίωση των εν γένει συνθηκών και τη διευκόλυνση της απαιτούμενης συμμόρφωσης στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο,
- στην εξοικονόμηση πόρων από την αποφυγή επιδίκασης αποζημιώσεων εις βάρος της χώρας.

Επαναλαμβάνουμε βεβαίως, στο σημείο αυτό, ότι η οριστική αντιμετώπιση ιδίως του προβλήματος του υπερπληθυσμού στις φυλακές απαιτεί στη συνέχεια άλλου τύπου σχεδιασμούς και ρηξικέλευθες θεσμικές τομές (όπως π.χ. η υλοποίηση και συστηματική αξιοποίηση της «ηλεκτρονικής επιτήρησης», η εισαγωγή του «numerus clausus» τουλάχιστον για κάποιο χρονικό διάστημα κ.ά).

Με την ευκαιρία, και σε συνάφεια με τα ανωτέρω, επισημαίνουμε ότι εκκρεμεί η κύρωση του προαιρετικού πρωτοκόλλου στη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων (OPCAT) και ο καθορισμός του αντίστοιχου εθνικού μηχανισμού πρόληψης, που προτείνεται στο σχετικό Σχέδιο νόμου να είναι ο Συνήγορος του Πολίτη.

Παραμένουμε στη διάθεσή σας για κάθε παραπέρα πληροφορία ή συνεργασία.

Με τιμή

Καλλιόπη Σπανού
Συνήγορος του Πολίτη

Κοινοποίηση

- Κύριο *Μαρίνο Σκανδάμη*
Γενικό Γραμματέα Αντεγκληματικής Πολιτικής
- *Γραφείου Υπουργού* Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
Κυρίου Αντώνη Ρουπακιώτη